LANDVÆSENSELEV HOS OTTO LAWAETZ

Af Proprietær Vilh. Bruhns Erindringer.

Ved Forst. **F. Elle Jensen**, Skals.

VILHELM BRUHN, f. 1847 i Næstved, var Søn af daværende Premierløjtnant ved Dragonerne, senere Oberst C. J. Bruhn, og henlevede sin Barndom i København og Aarhus, hvor Faderen gjorde Tjeneste. Efter sin Konfirmation kom han i Landvæsenslære, først hos Forpagter Lawaetz paa Kalundborg Ladegaard, siden hos Proprietær Holm paa Ubberupgaarden, var derefter Forvalter flere Steder, men købte saa 1872 Gaarden »Constantia« ved Grenaa, senere en anden Ejendom paa Viborgegnen. Han døde 1937 paa Vindumovergaard ved Bjerringbro. Af hans efterladte, overordentlig livfuldt fortalte Erindringer hidsættes nedenfor Skildringen af hans Ophold 7/1 1864—1/5 1865 hos Otto Lawaetz[1]).

... Jeg blev ikke modtaget med noget større Ceremoniel. I Forstuen anbragte jeg mit Tøj paa en Knagerække, hvorunder stod en lang, lav Kasse, inddelt i mange smaa Rum som Hønsereder; de viste sig senere at være til de respektive Ejeres Træsko — meget praktisk. Derefter bankede jeg paa Døren og traadte ind i en stor Stue, tarveligt men pænt møbleret, med Klaver; hvad der særlig tiltrak sig min Opmærksomhed var to Akacietræer i store grønmalede Baljer, begge i Mandshøjde — pragtfulde. Mens jeg stod og betragtede dem, gik Døren op, og en Kvindeskikkelse

[1]) Otto Lawaetz (1829—1914) var født i Holsten, men overtog 1849 efter sin Fader forskellige Mejeriforpagtninger i Jylland, som udvidedes med lignende paa Sjælland. 1860 forpagtede han Kalundborg Ladegaard, som han købte 1887. Han var en af sin Tids mest indsigtsfulde og ansete Landmænd, og han øvede i Tale og Skrift stor Indflydelse paa Landbrugets Udvikling.

viste sig, hun var sandelig ikke prægtig at skue, og var det Modellen paa det øvrige kvindelige Personale, syntes det ikke lovende, hun lod til at være sammenføjet af Trekanter, alt var spidst og kantet, og med en Stemme saa kold bød hun mig ind i Spisestuen.

Her traf jeg først »Grossmutter«, Hr. Lawaetz' Moder[1]), en elskelig gammel Kone med et inderlig mildt Øje, som dog synes at fortælle om megen Sorg, men ogsaa om Fred, samt Husfruen[2]), der var noget af det blideste og venligste, man kunde tænke sig, omgivet af tre Smaapiger og en Dreng. Sproget i Familien var Tysk, men ellers upaaklageligt Dansk i Tiltale. Saa kom Forpagterens Broder Carl, der i daglig Tale gik under Benævnelsen »Ko-Lavetten«, fordi alt, hvad der hørte under Kvæget, sorterede under ham; det var en underlig tør Fyr, der talte i afbrudte Sætninger med tysk Betoning, men ellers viste sig som flink og dygtig. Forpagteren selv kom nu, over Middel i Højde, slank og mørk, med alvorlige og noget strenge Træk og Øjne; han hilste paa mig uden nogen særlig Bemærkning eller Velkomst. ,

Saa fik jeg anvist mit »Værelse«. Man kom til det gennem en Port, hvorfra en Trappe gik op til anden Sal; derfra førte atter en Trappe op til de store Kornmagasiner, og under den, skilt fra Gangen ved en Bræddevæg, laa det. Der var ingen Kakkelovn, kun et Vaskebord og en Stol, men i Stueetagen var et rigtigt Værelse med et Bord, en gammel graa Sofa, nogle Stole og en Kakkelovn, hvori 3 à 4 Tørv laa og osede. Hundekoldt var det, da det ogsaa laa lige ud til den aabne Port; det var til fælles Afbenyttelse for de betalende Elever, hvoraf der foruden mig var to.

Til Aften blev vi budt ind til Forpagterens, hvor der serveredes med Byggrød og Mælk, intet videre, hvorefter Pigerne, Jomfruen og vi andre anbragtes efter Rangfor-

[1]) Sophie Magdalene, f. Siegmund.
[2]) Charlotte, f. Burchardi.

ordning langs den ene Væg, Grossmutter og Fruen i Sofaen bag det runde Bord. Forpagteren læste nu et Stykke af en Andagtsbog, efter at en Salme var sunget, derefter rejste alle sig, mens han bekendte Troen og bad en Bøn, hvorpaa der sagdes god Nat, og hver søgte til sit. Denne Andagt var noget aldeles fremmed for mig, men naar jeg saa paa Lawaetz under Aftenbønnen, da fik jeg se et Par Øjne, som lyste og brændte af Inderlighed og Tro; det glemmer jeg aldrig; det gav et helt andet Indtryk af ham, end da han modtog mig saa fremmed.

Træt af de mange forskellige Indtryk krøb jeg i den iskolde Seng, men sove kunde jeg ikke, saadan frøs jeg, og idet jeg vendte og drejede mig, skiltes Sengen, og jeg laa paa Gulvet; det var højst ubehageligt. Ved Skinnet af en Tællepraas, jeg med megen Møje fik tændt, kunde jeg se Ødelæggelsens Vederstyggelighed; alt sejlede, da en Vandkande ogsaa var væltet, og det viste sig saa, at Sengen kun holdtes sammen ved Kroge, det var dem, jeg havde stødt af, og saa laa hele Redeligheden paa Gulvet. Jeg maatte saa se at redde, hvad reddes kunde og krybe ind mellem Dynerne, som for øvrigt var meget ordentlige.

Kl. 5 blev der purret ud. Det var en kold Omgang at komme op, det spildte Vand var frosset, Væggene og Loftet tindrede i det blafrende Lys fra Praasen af Rim, saa det gjaldt om i en Fart at komme i Tøjet og stille i Stalden. Der stod Hestene i to lange Rækker, det hele oplyst af et Par Olielygter; Kommandoen førtes af Forkarlen Hans Jensen, nærmest en Kæmpe at se paa, men stilfærdig og ikke af mange Ord; han tildelte mig et Par gamle Dyr nederst i Rækken og betroede mig et Strigletøj. Naar Øgene var vel striglet, skulde Selerne paa, men først skulde Dyrene vandes, idet jeg skulde følge Trup, trækkende bagefter de andre i en lang Række til Vandtruget i den anden Ende af Gaarden, hvor Staldkarlene hev i Pumpestangen; det var en kold Tur i Sne og Frost. Imens rensede to Mand med en Hest og en Sluffe Staldene.

Saa op at vaske sig i det iskolde Vand og ned i Spisestuen, hvor Familien var samlet om det runde Bord, og alle stod op ved hver sin Stol i den sædvanlige Rangfor-ordning. Forpagteren bad en Bøn, inderligt og oprigtigt, men paa Tysk — det virkede meget stødende nu i Krigstiden. Vi fik noget, der kaldtes Kaffe, men heldigvis kun en lille Kop, den var slemt bitter, men det hjalp, at der var fortræffeligt Smør og Rugbrød og en stor Kande dejlig kogt Sødmælk, saa det gjaldt om at sluge Kaffen i en Fart og kile paa Mælken.

Saa heraus og i Arbejdstøjet. Kl. 7 rykkede vi ud, og Ve den, der ikke var færdig til at følge Hans Jensen, naar han trak sine Heste ud, der som alle de andre var i god Stand. Vi spændte for og kørte ad en lang Bakke op i Marken, det var helt mørkt, og Frosten bed, saa Sneen peb under Hjulene. Vort Arbejde bestod i at køre Tjørn, der var fældet paa det store Hovdige, hjem til Mejeribrændsel; det var meget ubehageligt, da de mange Torne var belagt med Sne og Is, og stort Læs skulde vi have. Det kneb med at faa Fodfæste mellem de knudrede og frosne Grene, det gik da ogsaa galt for mig, idet en Gren smuttede for Foden, og jeg gik baglæns over og hængte med Hovedet ned mellem Hestene, der dog forholdt sig rolige. Selv kunde jeg ikke hjælpe mig op, men Folkene kom til Undsætning, og saa gik det igen, til vi Kl. 11¾ holdt med Hestene ved Vandtruget.

Ved Middagsbordet var Placeringen den samme som om Morgenen, og Lawaetz holdt den samme Bøn paa Tysk, og saa kilede vi paa den jævnt gode Mad. Kl. 1 skulde vi atter stille i Stalden og fortsætte Arbejdet til Kl. 5, da vi spændte fra i Halvmørke. Jeg var saa naiv at tro, at jeg skulde spise min Mellemmad i Spisestuen, men blev af »den trekantede« belært om, at Eleverne spiste i Elevstuen, hvorpaa hun gav mig en Tallerken med to Stk. Rugbrød med Mejeriost og Pølse, og saa vandrede jeg over Gaarden til det uhyggelige, kolde Værelse, hvor de svovlede,

osende Tørv laa og ulmede. Kl. 7 mødte vi igen i Spisestuen til Mælkegrød, som var god nok, og forsvandt atter for at møde til Aftenandagten senere. Efter den ret strenge Dag var jeg ikke særlig oplagt, — men jeg holdt dog Øjnene aabne ved at se paa Lawaetz, hvor inderligt han selv var med i Bøn og Sang.

Saa var den første Dag som Elev tilende, den svarede jo ikke ganske til min Forventning om Landvæsenets Herlighed, men Tid til at reflektere derover fik jeg ikke, for jeg faldt straks i Søvn og sov, til der atter purredes Kl. 5. Det var en kold en at komme ud af Reden — ja, det kan man godt benævne den, for Madras var der ikke i Sengen, men et godt Lag Halm, som nu strittede ud til alle Sider — saa det var ligefrem rart at komme ned i den lune Stald og færdes mellem Folkene; det var mest Husmænd, flinke og godlidende, som jeg altid kom godt ud af det med.

I Spisestuen fik jeg lidt Tid til at se mig om, inden vi gik til Bords, og det var ganske morsomt at se den Opmarsch af Kaffekander i alle Størrelser, der var paa Anretterbordet lige inden for Døren. Benyttelsen fik jeg snart Forklaring paa: Paa den lille paa venstre Fløj lavedes Kaffe til Familien, Bønnerne gik derefter over paa en større Kande og fik en Tilsætning af en Substans, som senere viste sig at være brændte Ærter og Rug og gav den bitre Smag; deraf fik vi den brune Nektar, men Bønnernes Vandring var endnu ikke forbi, de gik over i en stor Kande, hvoraf Pigerne delikaterede sig, og endelig havnede hele Stadsen i en større Krukke og blev Søndag kogt op til Eftermiddagskaffe for Folkene. Saaledes lød Beretningen af de i Kunsten indviede. — Til Middag fik vi den Dag en Ret, som erklæredes for »wunderschøn«, en sød Byggrynssuppe med mange Flæsketærninger sejlende muntert rundt og nogle stenhaarde Bygmelsboller, som smuttede for Skeen, naar man søgte at dele den, og bragte vældig Forstyrrelse mellem Tærningerne, der fo'r omkring og efterlod en fedtet Hale i Suppen. Ned skulde det, og ned

kom det, men gjorde mange Forsøg paa at komme op igen; min Mave protesterede mod denne elskede tyske Ret.

Ugen gik. Lørdag Middag serveredes Øllebrød, usødet, i alt Fald med Sukker, derefter stuvede Gulerødder med Spegesild — forfærdeligt for mig, men jeg skulde jo nu til Ubby[1]), og da Lawaetz var saa elskværdig at laane mig en Hest, glemte jeg snart baade Tærningerne, Sildene og Gulerødderne. — —

I den følgende Tid var Tærskningen Hovedarbejdet. Vi tærskede Hvede i den saakaldte nye Lade paa en lille 3-Hestes Maskine. Jeg kørte Hestene, det var en kold Omgang og besværligt; hvert Øjeblik kørte vi i Staa, Hveden var for svær og lang, og saa maatte jeg rykke Bommen tilbage, til Maskinen atter var fri. Derefter kom Rensningen. Ingen oplivende Bestilling sammen med nogle Madammer fra Byen at staa og dreje rundt fra Morgen til Kl. 5 Aften; det eneste oplivende var, naar Madammerne kom i Klammeri, især om deres private Liv. Der kunde komme skønne Ting frem, ledsaget af Ord, som ikke kan gengives, og for mig noget aldeles fremmed, men de fløj bort som Avnerne for Vinden. Jeg morede mig kun over at se disse ved saadan Lejlighed rasende Furier fægte med Skovlene, mens jeg drejede Lirekassen rundt og rundt. Der var 2 Maskiner og 5 Damer samt mig, af hvem de ikke tog den mindste Notits.

Ved Opmaalingen fyldte en i Tønden, og en halv Snes Mand bar op; det var drøjt, da Laden laa afsides, og der var mange Trapper op til Magasinerne. Jeg skulde ogsaa gaa med min halve Tønde, men da jeg kom uden for Laden, gled jeg, og Sækken gled ned ad Ryggen paa mig og slog Benene fra mig, saa jeg kom til at sidde paa den, og i denne Stilling rutschede jeg hen for Fødderne af Lawaetz, som netop kom i sin lange, graa Frakke. Jeg har ellers aldrig set ham le, mens jeg var hos ham, men nu

[1]) Provstinde Angelique Beck, f. Rømer, Ubby, var Vilh. Bruhns Moster. Han var saaledes Fætter til Vilhelm Beck.

fortrak hans Ansigt sig til noget, som vist var et Smil, det vil sige, han trak den e n e Side af Munden højt op, saa Munden lignede et spansk S, ligesom han vilde sige: »Sikken Fyr!« Saa kom jeg til at fylde i Tønden og holde Regnskab; bagefter maatte jeg børste alle brugte Sække og lægge dem i Sækkekassen, Orden skulde der være i alt.

Saa begyndte Tærskningen af Byg i den store, gamle Lade, hvor der var en 4-Hestes Maskine, og svært Arbejde var det; ligegyldigt hvad Farve Hestene havde, hvide af Sved kom de ud efter 2½ Times Træk. Min Plads var oppe ved Maskinbordet ved Siden af Forkarlen, jeg skulde løse Baandene paa Negene og lange dem ned til Halmbærerne, som knyttede dem sammen, samlede den tærskede Halm deri og bar den bort. Jeg fik ogsaa Lov af og til at lægge i Maskinen, det var helt fornøjeligt, men skulde gøres med megen Akkuratesse, saa Sæden løb jævnt gennem Valserne, men der var en slem Træk og koldt deroppe, saa jeg trods mine gode Vanter og Muffediser fik en forfærdelig Frost i baade Hænder og Fødder.

Efter at Tærkningen var til Ende, begyndte Markarbejdet, uagtet alt laa under Sne, men Solen havde nu saa megen Magt, at man kunde skelne Agerrenerne. Derimod laa der Driver saa højt, at jeg ikke kunde naa det øverste med mit Piskeskaft, og mellem dem slæbte Hestene store Læs Gødning ud til den yderste Mark, »Smørkøbsmarken«, en lang, lang Vej, mest opad Bakke. 6 Læs pr. Spand skulde køres pr. Dag; det var haardt for Hestene, Vejen blev hullet, da Solen smeltede lidt om Dagen, og det frøs om Natten, men frem skulde vi. Hvor det var særlig slemt, holdt en Mand med Forspand og hjalp os over. Forkarlen og en Flok Koner spredte, og det skulde gøres godt, Hans Jensen satte af og holdt nøje Justits over Damerne. Helt kunde vi ikke holde dem vedlige med Arbejde, saa sad de paa Hug, omringet af store Skarer af Krager, som lettede med høje Skraal, naar vi kom med Læssene. For os Kuske var Hjemturen næsten den værste,

det var forbudt at køre i Trav. »Store Læs, aldrig Trav«, hed det. Det var en kold Tur.

Det Arbejde varede nu ikke saa længe for mig, jeg blev beordret til Tjeneste i Kostalden. Det var en Overgang fra de kolde Regioner til den lumre Staldluft, fra Hans Jensens mutte, bestemte Ordrer til Ko-Lavettens underlige valne. Min Entré var absolut ikke heldig eller behagelig. Kl. 4 begyndte Malkningen; jeg blev præsenteret for en stor, rød Ko og fik en Malkeskammel og en Spand med Ordren: »Malk saa!« Ja, det var lettere sagt end gjort, Koen drejede Hovedet og saa' paa mig, som om den vilde sige: »Hvad er du for en?«, og da jeg begyndte at hale i Patterne, ytrede den sin store Utilfredshed, som resulterede i, at den sparkede til mig, saa Spand, Stol og min ærede Person trillede ned i Grebningen til stor Glæde for Malkekomtesserne, nogle slemme Individer fra Byen. En ældre Røgter, en pæn Mand, hvis Kone for øvrigt vaskede for mig, tog sig af mig, og efter nogle drøje Ture blev det bedre og bedre med Malkningen. Men jeg var egentlig en temmelig overflødig Person i Stalden, der havde sit faste Personale.

Besætningen bestod af ca. 200 Stk. mest store røde slesvigske og nogle Anglerkøer samt nogle mindre sjællandske røde; der blev nemlig dengang gjort Forsøg med, hvilke der betalte deres Foder bedst. 2 Hold blev stillet op, vist med 10 i hvert, hvert Straa og Kærne blev vejet, og Resultatet blev, at de smaa betalte forholdsvis bedst. Fodringen var ellers meget ligetil: Første Foder om Morgenen var Kløverhø, saa det, vi nu kalder Kraftfoder, gruttet Havre og Byg samt Klid, som der her første Gang blev gjort Forsøg med; — utallige var de Skoser, der regnede over os, da den første Skibsladning kom, »at nu skulde Lavettens Køer leve af Skaller eller Savsmuld, eller hvad det nu var, der kom«, men Forsøget viste sig jo ganske heldigt; Kager, Roer og den Slags Vidtløftigheder kendte vi jo ikke. Tredie Foder var Byg- eller Havrehalm, Av-

nerne var altid blandet i Grutningen. Derpaa komplet Ro i Stalden til Kl. 2, saa aldeles samme Omgang som om Morgenen og Malkning Kl. 4.

Mælken bares i store Junger over i Mejeriet og blev siet op i lange støbte Jernfade, vel en 4—5 Alen lange, ikke ret brede og nogle Tommer høje, glacerede indvendig og staaende paa en muret Sokkel. Ved den ene Ende var der ingen Kant, men Bunden skraanede opad. Naar Skumningen fandt Sted, hævedes Fadene nogle Tommer i den øverste Ende, hvorpaa Fløden strøges ned i Trug, som førtes fra Fad til Fad, for at ende i Flødetønden. Syrning bevirkedes af Kærnemælk fra den foregaaende Kærning; naar den rette Syrning var til Stede, hvad Mejersken dels lugtede, dels smagte sig til, maatte der kærnes, hvilket skete ved Hestekraft. Det hele var ret vanskeligt og besværligt, og Lawaetz og Etatsraad Holm til Lerchenfeldt havde derfor jævnligt Konferencer om mulig Afkøling af Mælken, dels ved Overrisling af Spande og Fade ved Kildevand, dels ved Is, og særlig dennes Opbevaring om Sommeren.

Mit Ophold i Kostalden blev ikke af lang Varighed, Foraaret nærmede sig og dermed Travlheden i Marken; jeg fik mine Heste igen, og saa begyndte Gødningskørselen, Dag ud og Dag ind, ligegyldigt hvordan Vejret var. Endelig blev vi færdige, og saa kom Harvningen med de store, svære Svenskharver, der var lavet af flere Tommer brede Buller, hvori der var anbragt Jerntænder, lignende en Gaasefod. De bearbejdede Jorden godt, men var tunge at løfte, og det maatte vi ofte, da der var megen Halm i den udkørte Gødning, og den let vilde slæbe sammen. Det maatte jo ikke ske, og Hestene skulde holdes i jævnt rask Skridt, for at Harven kunde faa det rette Slag, men alligevel maatte vi ofte standse og rense Tænderne. Det syntes Forpagteren nu ikke godt om, vi skulde holde Hestene i Gang og alligevel løfte Harven, saa den ikke slæbte, og det var svært, ja nærmest umuligt.

Saa traf det sig hverken værre eller bedre, da jeg en Dag i Smørkøbsmarken holdt stille, dels for at rense Harven, dels for at faa en Sten ud af min Støvle, end at Forpagteren kom farende — han red gerne en lille, stærk Jyde, saa man aldrig kunde se ham bag de høje, beplantede Hegn — hen til mig med det Udraab: »Hvad holder De stille efter?« Og da jeg fortalte ham det, svarede han hvast: »De kører, om saa Blodet staar ud af Støvlen«, og samtidig langede han med sin lange flettede Ridepisk ud efter mine Heste, saa vi fløj langt hen ad Marken. Det er jo ingen behagelig Omgang, men det var ogsaa baade første og sidste Gang, jeg saa ham saa opfarende; ellers var det paa en tør og skrap Maade, han udtalte sin Misbilligelse. Naa, der kom ikke mere ud af det, han sagde ikke videre, og jeg tror ogsaa, han glemte det, men der var noget dengang, der hed Respekt, at holde sin Mund og at lyde; jeg har aldrig baaret Nag til Lawaetz — saadan var Tiden.

Efter at Sæden var lagt, skulde vi paa »Munkesø« saa Gulerødder, det var det første Forsøg med Rodfrugt. Frøet blev sat i Blød i Baljer og derpaa blandet med Sand for at hindre for tyk Saaning. En Markør som en meget stor Rive blev trukket ned ad Agrene for at angive Vidden mellem Rækkerne, hvori Frøet skulde lægges; paa tværs af Agrene markeredes Afstanden ved, at to Husmænd anbragtes i Grøfterne med en Maalestok og en tyk Snor, som de strammede. En Mængde Koner hver med en Urtepotte med det sandblandede Frø i Haanden placeredes langs Snoren, saa at hver fik 2 Rækker at besaa; hvor den strammede Snor skar den trukne Streg, puttede de Frøet ned. Det blev jo ret nøjagtigt, men sent var det, og Madammerne klagede meget over Rygsmerter, men Munden fejlede intet, især naar Husmændene ikke strammede Rebet nok. — Bagefter plantedes et større Stykke med Hvidkaal paa selv samme Maade.

En gammel Forvalter, vi nylig havde faaet, førte Tilsynet, men vi regnede ham ikke for videre, Forpagteren

havde vist taget ham af Naade og Barmhjertighed. Jeg havde faaet ham paa mit Kammer, det var ikke rart, da han vilde tage sig for stor en Dram, omend han ellers var skikkelig. Spiritus var ellers forbudt paa Gaarden, og tilsidst brast Lawaetz' Taalmodighed, og jeg fik Ordre til at køre ham til Birkendegaard og aflevere ham til Forpagterens Svoger, Mejeriforpagter Burchardi. Ham kendte jeg ret godt, da han jævnlig kom til Ladegaarden; han var en komplet Modsætning til Svogeren, en livlig og glad Mand, ivrig Grundtvigianer — helt anderledes end den mørke, pietistiske Lawaetz. Fru Burchardi havde jeg aldrig set før, hun var en stor, svær Kone, en Type paa en tysk Mejerske, med mange Børn. Sproget var Tysk som paa Ladegaarden, og Tonen mere udpræget, hvorfor der ogsaa var Uroligheder med Folkene.

Da vi var kommet af Vognen, og jeg berettede, at Forvalteren skulde være der, uden dog at berøre Grunden, blev jeg budt ind, men havde en pinlig Fornemmelse af ikke at være velkommen. Det var et tarveligt Hjem, nærmest som en stor Folkestue med et langt Bord, men rent og pænt — jeg vidste nok, at det kneb svært at svare den store Forpagtningsafgift, men ogsaa at Lawaetz var Svogeren en trofast Støtte. Jeg tog derfor hurtigt afsted uden at se meget af den smukke Gaard, hvad jeg havde glædet mig til. — —

Der blev et vældigt Lag Kløver, og der skulde prøves en ny Maade at bearbejde den paa, saa der ikke gik saa meget til Spilde af Bladene, eller Værdien forringedes i for stærk Tørke. Alt blev slaaet med Le, og naar Optageren, som gik bagefter med en Rive, havde samlet et Neg af passende Størrelse — Kløveren var blandet med Thimothe og Rajgræs, de mange forskellige gode Græsarter kendtes ikke — rejstes det paa Rodenden, en Lok blev trukket ud af Toppen og snoet om den, saa den holdtes sammen i en Spids, mens et løst snoet Baand anbragtes ganske let paa Midten — det lignede en gammeldags Bikube. Det tog

megen Tid, men Arbejdet var ganske fornøjeligt, og kønt saa det ud med Marken ligesom bedækket med Blomsterbuketter, hvor Kløverens dejlige røde Blomster prangede. Vejret var godt med stærk Sol, saa vi hurtigt kunde begynde Indkørslen, men saa slog det om i stærk Regn, og vi fik et ubehageligt Arbejde med at løse Negene og sno Baandene, som var mugne, op, kort sagt at plukke alt fra hinanden. Det første Hø, vi fik inden Regnen, var fortrinligt, det sidste mindre godt, det hele et Forsøg, som ikke blev gentaget.

Dengang dyrkedes der megen Raps, det betalte sig godt, men var en temmelig risikabel Historie. Frøet saaedes om Efteraaret efter at være blandet med Svovlblomme for at forhindre Larver i at æde Planterne, saa der kunde staa en kraftig Bestand inden Vinter, og naar Foraaret kom, groede den ret hurtigt frem. En Rapsmark var et frydefuldt Syn, Blomsterne lyste som gyldne Dukater, og de gav ogsaa mange Penge i Kassen — vist 10 Rdl. pr. Td. — men Ængstelsen var stor, inden den var vel i Hus.

Det blev derfor et forceret Arbejde, da vi begyndte at skære den; slaa med Le lod sig ikke gøre, da Stilkene var meget haarde og ikke maatte rystes, fordi de smaa Frø let faldt af; vi brugte derfor en Segl og lagde dem med Forsigtighed i Bunker; det gav en øm Ryg, og man maatte passe paa ikke at skære sig i Benene, for rask skulde det gaa. Rapsen kørtes paa almindelige Høstvogne, overtrukket med Sejldug, da meget faldt af, lige til den store Maskine, og det var et øredøvende Spektabel, naar de haarde, stive Stilke gik igennem den. Jeg havde heldigvis mit Arbejde i et andet Rum, hvor Rapsen rensedes for Skulperne, som opbevaredes til Køerne, der gerne vilde have den. Halmen var uden Værdi.

Derefter kom Sædhøsten. Jeg var noget ængstelig for, hvordan jeg skulde holde ud, men det gik. Det gode Vejr slog imidlertid om til Regn og Storm, saa vi maatte slaa Køerne løse i Tøjret, da Jorden ellers opæltedes; trække

dem hjem var ikke til at tænke paa, da en Mand kun kunde trække 2 Stykker, og drive dem hjem var ikke at tænke paa, da der var Sæd paa begge Sider af Vejen. De maatte derfor vogtes derude og søge Ly ved de store beplantede Hegn, og foruden Røgteren og et Par andre blev jeg sat til at passe dem, idet vi til Hest stadig maatte ride om Flokken. Det blev en vaad Tur i to Dage uafladeligt at færdes i det Vejr, kun hjem til Middag og saa skifte Hest, men jeg befandt mig særdeles vel, da jeg havde en udmærket Regnkappe med Hætte, og det var en Afveksling saaledes at agere Cowboy.

Da Solen kom igen, gik Høsten rask fra Haanden; vi kunde allerede se Slutningen en Lørdag — og saa skulde vi have fri og trakteres med Æbleskiver. Men o Ve, Lørdag Morgen trak det op med sorte Skyer! Som der blev slidt og slæbt for at blive færdig før Regnen, men det lykkedes ikke; vi ventede nu stadig Ordre til at spænde fra, men den kom ikke. Vi kørte Havre til 3 Stakke og var over Halvvejen oppe i dem, saa det var jo ikke morsomt at stoppe, og Lawaetz havde bestemt, at færdige skulde vi blive. Stakkene blev færdige, men hvordan vilde det gaa med dem, vaade som de var? De gamle Husmænd rystede paa Hovedet.

Fjerde Dagen efter var vi langt ude i Marken at saa Hvede, da saa vi i den klare Septemberluft ligesom en Røg hæve sig i Retning af Ladegaarden. Vi troede, den brændte, og vilde derfor spænde fra, men Forkarlen var klogere og sagde: »Nej, det er de tre Stakke, der ryger«. Det viste sig at være rigtigt, og det saa helt farligt ud, men Lawaetz sagde ikke noget; desto mere sagde de ældre Husmænd, som forudstt et vanskeligt Arbejde, naar der skulde køres ind til Maskinen. Det slog ogsaa til. Efterhaanden sank det øverste af Stakken betydeligt sammen, det var næsten umuligt at skille det ad, vi havde kørt hjem den Lørdag Formiddag, det maatte ligefrem brækkes op med Stænger, men alt derunder fejlede ikke noget, saa det var vel allige-

vel rigtigt, at vi den Dag fik Stakkene afsluttet, ellers var de blevet gennemløbet, da Regnen vedblev hele Dagen. Søndag arbejdedes der aldrig, hvor nødvendigt det end kunde synes.

Efter Saaningen tog vi fat paa Gulerødderne, der var meget vellykkede. Konerne trak dem op, og vi kørte dem hjem, men vi var paa Forsøgsstadiet, og derfor gik det ikke saa godt. De blev stablet op i et Laderum, det saa nydeligt ud, Stabel paa Stabel, men o Ve, da nogle Dage var gaaet, tog de Varme i det lukkede Rum og begyndte at gro som det yndigste Gulerodsbed. Vi maatte derfor igen have alt ud paa fri Mark og lærte derved, hvordan vi skulde gaa frem. — Hvidkaalene blev udmærkede, de solgtes godt og indladedes i mindre Skibe, Bane havde vi ikke, til Hovedstaden.

November bragte nogen Forandring i Personalet. Vi fik en Forvalter, som hed Leander, en inderlig skikkelig og stilfærdig Person, men der var ingen Fart over ham. Det hed sig, han vilde være Missionær, og det blev han ogsaa senere. Saa kom der ogsaa en Lærerinde, en Frk. Siewertz fra Flensborg; tysk skulde det vel være, men hun var dansk helt igennem; hun var meget fornøjelig, og det var en Vinding for os, saa vi holdt os mere inde i Stuen, og naar Luften var ren, det vil sige Forpagteren ikke var i Farvandet, fik vi Musik og danske Sange. En Jomfru Madsen havde vi ogsaa faaet, hun var god og rar, men saa altid ud, som hun var meget overanstrengt. Aftnerne var nu lange, og det var vanskeligt at holde Øjnene aabne efter den travle Dag, men Andagten maatte jo ikke forsømmes. — Saa skete det forfærdelige en Aften, vi sad i en lang Række efter Rangforordningen. Lawaetz stod for Enden af Bordet, og jeg sad i en gammel Kurvestol ved Siden af Jfr. Madsen, som sov sødeligen, og jeg var ikke langt derfra, saa syntes jeg, at Forpagteren sagde Amen, og saa skulde vi alle rejse os op — og op fo'r jeg som en Raket, men et lille Søm i Stolen hang i min Frakke, Stolen væl-

tede med et Rabalder, Jfr. Madsen vaagnede og fo'r lige saa forfærdet op med et: »Jeg sov virkelig ikke!« Almindelig Forstyrrelse, saa jeg døjede med ikke at le! Et strengt Blik fra Husfaderen bragte atter Ro, men næste Dag fik jeg Ordre til at skrive Stil om Aftenen for bedre at holde Øjnene aabne. Om det var en god Kur, ved jeg ikke, men saa blev jeg paa Fællesstuen, det var alligevel behageligere. Desværre er ingen af disse Stile blevet opbevaret, og jeg kan kun huske en enkelt: »Beskriv en Ko, hvilke Kendetegn den skal have for at være en god Malkeko«. Den blev taget for god — med Bemærkning, at jeg ikke havde beskrevet Øjet og Spejlets rette Form. —

Juledagene var jeg i Ubby, men Nytaarsaften paa Ladegaarden. Der skete det mærkelige, som vist var Forløber for, hvad kort Tid efter hændte, at jeg i Mørkningen saa en temmelig høj, mørkladen Mand staa ved en af Kostalddørene og ligesom bøje sig ned, og da jeg kom nærmere, saa jeg noget ligge og gløde. Jeg spurgte, hvad det var. »Aa«, sagde han, »det er vel en kinesisk Pistol, nogle Drenge har lagt der«, og saa fjernede han sig hurtigt. Jeg kunde ingen Drenge se, og da det vedblev at futte, saa jeg nøje efter, og til min Forundring viste det sig at være et Stykke Fyrsvamp, der laa i noget tørt Hø, stukket ind under Døren. Det var jo meget underligt; jeg fik det trukket ud og slukket. Naturligvis meldte jeg det til Forpagteren, men der blev ikke taget videre Notits af det. —

Nytaarsdag var vi alle i Kirke. Ved Middagsbordet henvendte Lawaetz sig til mig, om hvad jeg syntes om Prædikenen; det var første Gang, jeg var i Kalundborg Kirke, og det var vist ogsaa første Gang, han talte til mig ved Bordet. Jeg blev saa forundret herover, at jeg ikke tænkte, før jeg svarede: »Jeg synes, den gode Præst havde saadanne underlige Manerer, og det var en uendelig langtrukken Tale«[1]). Dermed var den Diskussion forbi —

[1]) Præst i Kalundborg 1858—84 var Ditl. Carl Hoskjær, f. 1811.

almindelig Tavshed, alle studerede deres Tallerkener, men der fulgte ikke noget bagefter.

Ind i det nye Aar opfordrede Forpagteren mig til at ledsage Forvalteren paa en Ridetur til Kundby, der skulde være et stort Indre-Missionsmøde; han ønskede jo at blive Kolportør, men han var ikke bevandret i den ædle Ridekunst. Det vilde jeg gerne, men havde jeg vidst, hvilken elendig Figur han gjorde paa en Sadel, vilde jeg tilladt mig at foreslaa Enspændervognen. Jeg red paa Tine, en vældig flot Skimmel og meget livlig, Leander man kan ikke sige sad op, men kravlede op paa en adstadig Hoppe, og han hang som en Sæk paa den, saa jeg tillod mig over for min foresatte at bruge min Faders Udtryk: »Ret Ryggen og sid ikke som en Karudse i et Pæretræ!« — Afsted kom vi, i pæn Skridtgang gennem Byen, men da vi kom ud paa Landevejen, satte jeg Farten op, og hvilket Syn! Tine dansede af Sted, Leander et Par Hestelængder bagefter, holdende sig med den ene Haand i Manken og klagende over den stærke Fart, men jeg trøstede ham med, at skulde vi naa Mødet i rette Tid, maatte vi klemme paa. Vi kom ogsaa tidsnok, men om han efter den Tur fik noget ud af det, ved jeg ikke. 20 Aar efter traf jeg ham som Indremissionær, og det første, han sagde til mig, var: »Kan De huske Rideturen til Kundby, den glemmer jeg aldrig.« Han blev gift med Jfr. Madsen paa Ladegaarden. —

Arbejdet gik nu sin Gang, og Tærskemaskinen sang fra Morgen til Aften, men saa kom en brat Afbrydelse. Det var en kold Aften med Snesjap, hele Familien med Undtagelse af nogle Piger var til Bibellæsning nede i Byen, jeg sad alene i Spisestuen og læste med Sophie, Lawaetz' ældste Barn, en 10 Aars Pige, lige saa lys og elskelig som Moderen; udenfor blæste det, og Regn og Sne piskede paa Ruderne, da bankede det paa Døren, og Godsforvalteren, som boede nede i Byen, kom hastigt ind og bad mig følge med ud, for der maatte være Ild et eller andet Sted; Gaarden var saa fuld af Røg, at man ikke kunde se en

Haand for sig. Jeg fik en Lygte tændt og løb ud, glemmende, at jeg kun havde Morgensko paa; Røgen var saa tæt, at man havde vanskeligt ved at trække Vejret. Værst var det i »Vandporten«, hvor Opgangen var til Lawaetz' Kontor og til mit og fleres Værelser, og Døren til Kontoret kunde jeg ikke faa op, muligt kom Ilden derfra. Godsforvalteren var forsvundet, og jeg løb da ned til Skolen for at kalde paa Lawaetz. Jeg aabnede Døren saa stille som muligt og saa ham sidde længst tilbage i Stuen; raabe op om Ilden var taabeligt, saa vilde han muligt blive den sidste, der kom ud; jeg banede mig derfor Vej til ham og hviskede Besked til ham, og vi fulgtes saa stilfærdigt ud til Døren; derpaa løb vi, jeg, saa godt jeg kunde, i mine pjaskvaade Morgensko.

Nu slog Ilden med et Brag ud af Taget paa den nye, store Lade og oplyste alt. »Faa Kreaturerne ud«, raabte Lawaetz. Jeg løb ind i Køkkenet efter Knive; de var alle i Spisekamret bag en Tremmedør, som let lod sig sprænge, Pigerne fik hver en, og saa af Sted til Stalden. Dørene til Gaden blev lukket op, saa Dyrene ikke behøvede at komme ud paa Gaardspladsen, hvorfra de atter kunde finde paa at løbe ind i Stalden, og saa skar vi løs. Alt var dengang bundet med Reb, men der var kommet flere til, saa Kreaturerne snart var ude, de store Tyre med. Vi løb saa op, hvor den egentlige Brand var, og der fik jeg Ordre til at krybe op og lukke en Lem paa den gamle Lade; det var ikke morsomt, men nødvendigt, og drivvaad, som jeg var, kunde en Gnist ikke gøre mig noget. Derved reddedes denne Lade, da den var teglhængt.

Nu kom Brandvæsenet; det havde taget Tid, for der havde nok været Fødselsdag i Byen, mens vi fra Gaarden fik Kreaturerne samlet og drevet ned i en stor Købmandsgaard, »Lindegaarden«, en af disse smukke, firlængede Bygninger af Bindingsværk med Svale og Opgang fra Gaardspladsen. Vi døjede mest med Kalvene. Jeg var kommet op paa Torvet med en af de store Tyre, som jeg

vilde have ind i en Bagermesters Kostald. Men det protesterede han paa det kraftigste imod; da Dyret var noget uroligt, og Stalden var lige ved Siden af, trak jeg det uden videre ind i hans Gaard, og skønt han sparkede med Benene og slog ud med Armene og brugte vældig Mund, sagde jeg kun: »Ja, nu er Tyren i Deres Gaard, og nu slipper jeg den, saa maa De selv tage Følgerne.« Saa gav han sig, og den kom i Hus.

Paa Gaarden kom jeg til at holde Vagt i Kostalden efter først at have faaet et Par lange Støvler paa, men jeg gav mig ikke Tid til at skifte Strømper, hvad jeg siden maatte bøde for. Men pludselig var der en, der stak Hovedet ind i Stalden og raabte: »Ja, dengang gik det ikke, men næste Gang gaar det bedre!« Det var jo noget uhyggeligt, men inden vi fik os besindet, var Fyren væk.

Faren for de andre Bygninger var nu overstaaet, men det brændte jo inden for de tykke Kampestensmure i den store Mængde Sæd, og det varede flere Dage, inden Ilden helt blev slukket, skønt Sprøjten stadig overdængede den. Jeg blev straks beordret til at ride rundt til Godsets Husmænd om at møde til Oprydning i Brandtomten. Det blev en lang Tur og uden at faa vaadt eller tørt, men det var der ingen, der tænkte paa. Da Solen stod op, var jeg langt ude i Ustrup Krat; da var Vejret slaaet om til klar Frost, saa mit Tøj frøs, og navnlig de vaade Strømper og Støvler blev helt stive; jeg maatte af og se med Ridepisken at banke Benene varme. Da jeg kom hjem og skulde af Tøjet, maatte jeg have Hjælp dertil, især Støvlerne var det en Pine at faa af, da Strømperne var frosset til dem, saa vi maatte have varmet Vand til at tø dem op. Saa krøb jeg i Seng og sov som en Sten, fra Mad og Drikke, men det havde ogsaa været en bevæget Nat. Da jeg atter meldte mig til Tjeneste, var Kreaturerne paa Plads, men en stor Kvie var aldeles forsvundet. Den fandtes dog oppe paa Købmandsgaardens Bygloft; den var i Rædsel faret op ad Svaletrappen og havde nu ædt sig saa tyk, at man

frygtede for dens Liv; nogle Flasker Olie, som hældtes i den, virkede imidlertid godt. Et vanskeligt Arbejde var det at faa den ned igen, da den var aldeles vild.

Ved Brandforhøret var jeg den første af Personalet, som blev afhørt, og jeg maatte op med Fortællingen om Manden, jeg Nytaarsaften havde set ved Kostalddøren, og ham, der havde raabt ind ad den Brandnatten. Men det blev ikke opdaget, hvem der havde paasat Ilden, thi paasat var den sikkert.

Jeg blev nu sat til at køre Mursand til den nye Lades Opførelse. Det var ret besværligt, da den store Sandgrav næsten var fyldt med Sne, hvoraf vi først maatte fjerne det meste, inden vi kunde komme til, og der var kun en lille Plads nede i Graven, som blev dybere og dybere, saa vi maatte have 4 Heste for op af den. Det var ikke hyggeligt at være dernede, det var derfra næsten som at se op til en Bjergtop. Det gik da ogsaa galt. Jeg holdt dernede og stod og skovlede, da pludselig Hans Jensens Røst eller rettere Brøl lød ned til os: »Det skrider!« Jeg fattede det ikke straks, men saa de to andre Læssere løbe alt, hvad de kunde, jeg fik mig ogsaa vendt og vilde løbe — men for silde! Jeg kan ikke forklare den Fornemmelse, da Sandet skred om mig, jeg faldt, Skovlen blev revet fra mig, saa Bladet sad under min Hage og trykkede grimt. Alt var begravet, det meste af Vognen og det bageste af Hestene; jeg havde Øjne og Mund fri, men kunde ikke røre en Haand eller et Lem; det var et slemt Tryk. Det kan nok være, der blev skovlet af Husmænd og tilløbende Kuske. Jeg kunde høre, de talte om, blot Leret vilde holde og ikke løsne sig, men G u d s k e T a k, den stærke Frost havde bundet Jorddækket til. Da de havde faaet mine Arme fri, hev en i dem for at hale mig ud, og det var mærkeligt, de ikke blev trukket af Led, men fri slap jeg, og saa kom Turen til Heste og Vogn; ingen havde taget Skade. Jeg kom op paa Læsset — ellers maatte vi jo gaa ved Siden — og kørte hjem, men gik saa lige i Seng, øm over

det hele. Jeg maa da være faldet i Søvn, for jeg hverken hørte eller saa til nogen, og næste Morgen stillede jeg i Stalden som sædvanlig. Ja, Folkene spurgte jo, hvorledes jeg havde det, og jeg takkede for deres Slid med at faa mig gravet ud, men derudover blev Sagen ikke omtalt med et Ord. Arbejdet i Graven blev dog indstillet, til Foraaret kom. —

Efterhaanden var jeg kommet i Tanker om, at det vist vilde være heldigt at komme i en anden Læreplads; her paa Ladegaarden havde jeg nok lært en Del Arbejde, men aldrig hvorfor det og det blev udført, lige saa lidt som nogen Teori som Opmaaling i Marken, Nivellering eller lignende. Jeg skrev derfor til Fader, om han ikke kunde komme hertil og tale med Lawaetz derom, hvad han ogsaa gjorde. Jeg var glad for at se ham velbeholden efter Krigen. Da Fader spurgte Lawaetz, hvad han mente om mig som vordende Landmand, svarede han: »Han kan ride en Hest, kører godt, forstaar i det hele at bruge Heste og er god ved dem — det øvrige maa Tiden jo vise« — og det var rigtigt nok, for stort andet end at arbejde havde jeg jo ikke lært. Resultatet af deres Samtale blev, at Lawaetz lovede at skaffe mig en anden Plads, hvorfor han lod mig ride til Lerchenfeldt for at høre, om Godsejer Holm vilde have en Elev. Det vilde han imidlertid ikke, men foreslog mig at søge Plads paa Ubberupgaarden hos sin Brodersøn, William Holm; det var vel kun en mindre Gaard, men han kunde lære mig Teori, og han tilbød at ordne Sagen for mig. Det var jo meget godt, og Enden paa det blev, at jeg kunde tiltræde min nye Plads den 1. Maj (1865).

Paa Ladegaarden gik alt sin vante Gang, men Arbejdet paa den ny Lade forceredes dog. Vi var nu kommet ind i April, og Foraaret kom; da rygtedes det, at der skulde være en stor Fest paa Dragsholm, som ejedes af Baron Adeler, til Fordel for vore Invalider fra Krigen og de faldnes Enker. Til min store Forbavselse fik jeg Ordre til at

være Kusk for det kvindelige Personale paa Gaarden; det forundrede mig saa meget mere, som jeg kort i Forvejen havde faaet en Tordentale, fordi jeg i Selskab med Lærerinden havde foretaget nogle Spadsereture i Haven — det var noget nær en Dødssynd i Lawaetz' Øjne. Om han fortrød den aldeles umotiverede Tale, han havde holdt (han gav aldrig Forklaringer over sine Handlinger), eller han betragtede mig som en paalidelig Kusk, ved jeg ikke.

En dejlig Foraarsdags Formiddag kørte vi fra Døren saa gravalvorlige, som skulde vi til Begravelse, men Alvoren tabte sig, da vi kom uden for Byen; uden for Ladegaardens Port var det, som en frisk Vind blæste alt det tunge og tvungne bort. Jeg havde for Resten nok at gøre med at passe Hestene, et Par muntre Artilleriheste, vi havde faaet gennem min Fader; den Kvidren bag i Vognen gjorde dem ogsaa livlige. Hvad der egentlig havde gjort, at vi kom af Sted, aner jeg ikke; muligt har det været Burchardi, der havde virket, der skulde jo holdes Taler af Kapellan Hoff fra Vallekilde og flere. Maaske skyldtes det ogsaa den almindelige Stemning, det var jo til Fordel for Enker og Invalider, og det er sikkert, at hvor Lawaetz kunde gøre godt, gjorde han det ogsaa gerne.

Paa Festpladsen var der Flag ved Flag, hvor vi saa hen, en Mængde Mennesker og mange Telte. I et fik vi en Kaffetaar, og saa kom Talerne, efterfulgt af Hurraer for Fædrelandet, Kongen og Soldaterne. Derefter saa vi alle Vidunderne, og de var mange. I et Telt forevistes et Menageri; her var et gult Æsel, overmalet med sorte Striber og forestillende, som Foreviseren, Carl v. Deurs, der var udklædt som Cirkusdirektør, med halvtysk Udtale forsikrede, en Zebra fra det allerinderste af det mørke Afrika: »Den lefer af Rødder, mine Herrer, men da den ikke er sulten for Tiden, behøfer De ikke at være bange!« Den næste Mærkværdighed var en stor Hund, klippet paa det gyseligste: »Her sehen Sie, meine Herschaften, en

Hyæne, das grausamste Rovdyr; den lefer, hvor hverken Mennesker eller Dyr kan lefe. Ak, den grafer de døde op om Natten og æder dem lefendes!« Saaledes var der meget mere; Folk morede sig, nogle gyste, men alle ofrede villigt deres Skærv.

Festen sluttede med en Auktion over, hvad der ikke var solgt i Butikkerne, ved en fortræffelig Auktionarius. Tiden løb hurtigt for os, men til sidst samlede jeg min Flok, og efter en Bid Brød kørte vi hjem i den smukke Maaneskinsaften. Vi var lige ved at faa en lille Væddekørsel paa Vejen; Forpagter Burchardt, der altid kørte med en Fart, som var han skudt ud af en Kanon, indhentede os og vilde forbi, men det vilde mine Heste ikke taale, de gik paa, saa jeg døjede med at holde dem. Heldigvis drejede Vejen af, saa vi blev fri for ham, og vi kom glade og godt hjem.

Og saa har jeg ikke mere at fortælle om mit Ophold paa Kalundborg Ladegaard, og dog har jeg Fornemmelsen af, at jeg egentlig oplevede mere, end jeg selv dengang anede. — 1. Maj kom. Min Smule Tøj var pakket, men Afskeden var som Modtagelsen uden videre Ophævelse. Forbindelsen med min første Læremester blev dog aldrig helt afbrudt, han besøgte mig paa »Constantia« i 70'erne, og jeg havde et langt Brev fra ham, kort før han døde, og da saa baade han og jeg anderledes paa Livet, end da jeg var hans Elev.